

nalezené v Římě, datované rokem 1698 a signované BHH, pomýšlelo se na stavbu piaristického kostela a kláštera ve Vídni již koncem 17. století. Nicméně tyto plány, jejichž signaturu vykládá Wagnerová-Riegrová jako Bartholomäus Hochhaltinger Horn a jež představují průměr rakouské raně barokní produkce, nesouvisí s provedenou stavbou, která vznikla v letech 1716 až 1721 a 1751 až 1753. Jejím autorem byl s největší pravděpodobností Johann Lucas Hildebrandt. Vyplyvá to ze srovnání s kostelem sv. Vavřince v Jablonném v Čechách, u něhož se Hildebrandtovo autorství zdá být dostatečně zajištěno. Avšak některé detaily této stavby jsou Hildebrandtově projevu cizí. Jde o stlačenou kopuli bez tamburu nad hlavním prostorem a o utváření vedlejších prostorů, zvláště předsíně. Tyto odchylky vysvětluje Wagnerová-Riegrová shodně s předchozí literaturou změnou stavebního programu, ke které došlo po přerušení stavby v roce 1721. Jak vysvítá ze známého půdorysu piaristického kostela od K. I. Dienzenhofera, uloženého v archivu pražských křížovníků, a z konfrontace s půdorysem z vídeňské Albertiny, po případě s modelem stavby z roku 1731, je tvůrcem těchto změn K. I. Dienzenhofer. Na základě těchto poznatků dochází autorka k závěru, že tedy není možno pokládat Hildebrandta vedle Kryštofa Dienzenhofera za původce sférické spojující klenby, tj. za pokračovatele Guariniho stavebních myšlenek. Pro vývoj K. I. Dienzenhofera pak z jeho účasti na stavbě vídeňského piaristického kostela vyplývá, že na rozhodující obrat v jeho vývoji měl vliv nejen teoretický styk s Hildebrandtovými myšlenkami, nýbrž také jejich praktické a tvůrčí spojení s myšlenkami jeho otce Kryštofa. — Výsledky, k nimž dospěla Wagnerová-Riegrová v otázce stavebních dějin objektu a ve stanovení podílu J. L. Hildebrandta a K. I. Dienzenhofera, jsou pravděpodobné. Neudržitelná je však these o významu Kryštofa Dienzenhofera vyslovená na několika místech. Jak bylo již přesvědčivě poznáno, byl Kryštof Dienzenhofer pouze provádějícím stavitelem, nikoli projektantem. Autorem skupiny radikálně barokních staveb v Čechách byl Giovanni Santini (srov. V. Richter, Zámecká kaple ve Smiřicích, Sborník prací FFBU IV, 1956, ř. C, č. 2, 93 n.). Bylo by tedy nutno zkoumat na stavbách mladšího Dienzenhofera především stupeň závislosti na Santiniho tvorbě, zatím co jeho vztah k otci z hlediska dosud předpokládané výuky je třeba omezit na předání technických a praktických poznatků, získaných cestou stavební praxe. — K dějinám české barokní architektury, a to především k otázce půdorysu zámku ve Veltrusích, po případě k některým centrálním stavbám Giovanni Santiniho, může mít vztah také článek *Greggové*. Je věnován půdorysné dispozici Althanova zámku v Rossau ve Vídni. S výjimkou pokusu o zpřesnění datování — doba vzniku stavby je zde kladena mezi léta 1693 a 1696 — nepřináší však článek nové poznatky. O autorství J. B. Fischera nebylo celkem pochyb. Naposled je potvrdil H. Aurenhammer v katalogu Fischerovy výstavy z roku 1956, s. 68. Podobně je pouhým shrnutím dosavadních znalostí sledování půdorysných vzorů stavby, které však patrně mělo být hlavním cílem práce.

Zdeněk Kudělka

Vladimír Karbusický — Václav Pletka: Dělnické písně I, II. SNKLHU, Praha 1958, stran 912.

Je to reprezentativní antologie, která přináší nový pohled na dělnickou píseň jako historický dokument, dokreslující dějiny bojů dělnické třídy. Z přebohatého materiálu, který se autorům podařilo sebrat převážně v písemných pramenech, v tištěných a rukopisných zpěvnících, namnoze dosud neznámých, dále v novinách, v časopisech, v kalendářích, v letáčích a archivních fondech, vyrůstá nezkreslený obraz dělnické písně, ve které „se obráží celá duše pracujícího lidu“ (J. Jakubec), jeho city, radost i žal, nenávisť i láska v celé své bezprostřednosti, bez umělých příkras. Škoda, že vydavatelé nemohli ve větší míře přihlídnout také k ústnímu podání, aby lépe vyniklo rozvrstvení písní podle původu — písně vzniklé anonymně v dělnickém kolektivu a šířené ústně, které svými výrazovými prostředky navazují na tradiční rolnickou

píseň (nejstarší vrstva dělnického zpěvu), a písně s vlivy individuální literární a hudební tvorby, jejichž autoři byli dělníci revolucionáři, později profesionální básníci a skladatelé. Důslednější přihlídnutí k ústnímu podání umožnilo by nám i přesněji odpovědět na otázku, které písně se staly bytostnou součástí dělnického života a které měly jen přechodný význam ve vývoji dělnického hnutí. I tak je však dílo Karbusického a Pletkova ze všech dosavadních prací o dělnickém zpěvu daleko nejvýznamnější. Bylo jen ku prospěchu věci, že se k jeho vypracování spojili autoři, kteří byli už svými předchozími pracemi a studii k danému úkolu dobře připraveni: hudební historik a folklorista Karbusický a literární historik a archivář Pletka.

Z úhrnného počtu okolo tři tisíc zjištěných dělnických písní a popěvek vybrali 650 ukázek, které roztrídili obsahově a vývojově do čtyř skupin. První skupina podává jakousi předhistorii dělnického zpěvu. Obsahuje jednak výběr lidových písní se sociální tematikou od ukázek hornických písní a písní barabů až po lidovou dělnickou tvorbu z doby první republiky, jednak ukázky písní vyrůstajících z demokratických tradic našeho politického zpěvu od obrození až do začátku 70. let, kdy se rozvíjí organizované dělnické hnutí. Vlastní dělnické písně, které tvoří jádro sborníku, dělí vydavatelé na tři skupiny: 1. Písně průkopníků socialismu (1870—1890), první třídně uvědomělé písně českého dělnictva, které navazují na tradici politických písní a popěvek šedesátých let. 2. Písně masového rozmachu dělnického hnutí — od prvních májových oslav až po založení KSČ (1890—1921), kde má už velký význam sborový zpěv a v tematice vedle sociálních námětů zesilují tendence protiklerikální. 3. Písně z údobí mezi dvěma světovými válkami včetně okupace českých zemí (1921—1945), které jsou charakterisovány zesilující se bojovností („boj za chléb, práci a jednotnou frontu“), politickou aktualností, internacionální solidaritou a ostře třídně vyhraněným obsahem. Tím je dána i periodisace dělnického zpěvu v našich zemích. Největší počet písní připadá pochopitelně na skupiny 2 a 3 (220 a 244 písní).

Při výběru ukázek řídili se autoři sborníku netoliko hlediskem nejčastějšího výskytu písně, ale citlivě přihlíželi také k tomu, plnila-li píseň ve své době nějakou aktuální funkci (společenskou, třídní či politickou). Z většího počtu variant vybírali znění textově i hudebně nejcennější a za základním textem — je to text buď nejstarší, nejautentičtější nebo nejcharakterističtější — připojili nejnepřítivější varianty. Každou píseň doprovázejí komentáře, hutné vysvětlující poznámky, nezřídka malé ucelené monografie (Rudý prapor, Internacionála, Marseillaisa, Varšavjanka aj.), které svědčí o velké znalosti materiálu. Situaci v dělnickém zpěvu dokreslují ukázky dělnické poezie, sólových výstupů, rozmanitých vzpomínek, vyprávění, novinových zpráv, úryvků z dokumentů aj. Edici uzavírá obsažná studie o dělnickém zpěvu, bibliografický soupis pramenů a literatury, obligátní rejstříky a početné obrazové přílohy. Škoda, že z technických důvodů odpadl soupis dělnických písní ve sborníku neotištěných a rejstřík nápěvů, o němž je v textu na některých místech zmínka.

Studie o dějinách, povaze a významu dělnického zpěvu se zabývá hlavně charakteristikou jednotlivých písňových skupin, někdy i konkrétních skladeb; podrobnějšího povšimnutí by si bezpochyby zasloužila otázka zpěvních příležitostí a prohloubení životopisů dělnických skladatelů. Dobře však autoři ukazují na souvislosti s tradiční lidovou písní (v průkopnickém údobí dělnické písně, částečně i později) a s písní kramářskou. U lidových písní jde především o nápěvy písní oblíbených ve společenském zpěvu, které se prostřednictvím společenských zpěvníků šířily také mezi dělnictvem. Zvláštní oblíbě se těšily písně s protestním, sociálním textem nebo textem vhodným k parodiím při politické satíře. Tak např. píseň „Chodíval k nám chodíval“ (panský písař) používali dělníci skladatelé v podobném smyslu: místo písaře je uváděn vždy nějaký představitel panského stavu; píseň „Nešťastný šafářův dvoreček“ a „Loučení, loučení“ sloužila k satíře loučení poslance s mandátem atp. Zajímavý je též vztah k umělým písním společenským a k populárním kupletům a šlágrům, jejichž nápěvy používala dělnická píseň

v zájmu svého rychlejšího šíření. Mnohem častěji se však obracela k písni lidové. Ve všech případech pak podkládala nové texty bojovné lyriky místo vřavých sentimentálních textů a měnila tak původní smysl nápěvu až k nepoznání. Výběr melodií ze společenského zpěvu prozrazuje značně vypělý vkus dělnické redakce. Téměř všichni naši přední obrozenští skladatelé od J. N. Škroupa, J. V. Rosenkranze, Ryby a Jelena až po K. Šebora jsou zastoupeni v dělnických písních, které se odvolávají na nápěvy z obrozeneckého repertoáru. Někdy byl nápěv převzat třeba doslovně, někdy však z něho zůstalo jen rytmické schéma. Zásadní novum, na které správně upozornili také Karbusický a Pletka, je v tom, že dělnická píseň obohacuje dřívější zpěv vlastenecké buržoasie o sociální tón v textech.

V údobí masového rozmachu dělnického hnutí dělnická píseň přejímá víc a víc také nápěvy bojových sokolských písní a písní národů bojujících za svobodu (Šumí Marica, U boj, burská hymna) vedle hymnických zpěvů (Hej Slované, Kde domov můj, Marseillaisa), oblíbených již v éře průkopnické; nakonec — již pod vedením KSC a pod dojmem revolučních písní sovětských — dospívá k formování svébytné dělnické kultury tvorbou masových písní, jak je známe z bohatých a šťastných výtvorů Víta Nejedlého, Jos. Stanislava, Al. Háby, K. Reineru aj.

Karbusický a Pletka přesvědčivě ukázali, z jakých zdrojů se napájela dělnická píseň v jednotlivých epochách svého vývoje, jak pomocí parodie zneškodňovala otupující účinek šlágrů, jak se ztvárňovala hudební řeč a básnický sloh dělnických písní až po píseň masovou. Odkryli skutečné hodnoty dělnické písně i význam, který jí po právu náleží jako důležité složce celé naší národní kultury. Byla-li hlavním podnětem dělnické písně politická aktualita, pohotovost, bystrost a lidovost ve výběru výrazových prostředků, potvrzuje to jen správnost názoru, který vyslovil již K. Němec, přední dělnický spisovatel. Novost postřehů Karbusického a Pletkových spočívá mimo jiné v tom, že dělnickou píseň je třeba posuzovat obdobně jako píseň společenskou: je převážně umělého původu, i když často blízce navazuje na tradiční nebo poloumělou poesii. Je to snad jeden z nejzávažnějších poznatků, důležitý po stránce metodologické pro směr dalšího bádání o dělnické kultuře. Také výklad o písních folklórního typu vnáší jasno do pojmu „dělnický folklór“, často nekriticky užívaného podle analogie s písní lidovou.

Malá nedopatření, jež se tu a tam objevují (výhruzný motiv Počkejte, pánové z robotní písně Ořečovští páni — č. 2 není v genetickém vztahu s motivem Počkaj, boháču ze slovenské písně Ako že ten chudobný žije, Hlaváčkova zpráva o vzniku české Písně práce byla otištěna již r. 1924 v publikaci Fr. Strnada O našich hymnách, autorem písně Již jsem dost pracoval není J. L. Dusík, nýbrž Jan Dusík aj., na které mne upozornil B. Štědroň) nemohou ubrat na významu této svrchovaně důležité příručky živého poučení o těžké, ale nakonec vítězné cestě dělnické třídy za socialismem. Upřímný zápal, s nímž je dílo psáno, a metodická ujasněnost zvyšují poutavost této publikace.

Karel Vetterl

Leoš Janáček: Fejetony z Lidových novin. Se studii Jana Racka, Arna Nováka, Vladimíra Helferta a Leoše Firkušného. Uspořádal a zpracoval Jan Racek za spolupráce Radovana Cíglera. Rejstříky sestavil R. Cígler. Krajské nakladatelství v Brně 1958. Rozšířené a doplněné druhé vydání, 413 stran.

Podnětem k novému vydání Janáčkových fejetonů, otiskovaných v Lidových novinách v l. 1893—1928, bylo třicetileté jubileum skladatelovy smrti a brněnský Janáčkův festival r. 1958. Touto edicí byla veřejnosti zpřístupněna pozoruhodná část Janáčkovy literárního odkazu, dosud známá z neúplného, byť dobře vybaveného souboru, vydaného J. Rackem a L. Firkušným (Janáčkovy feuilletony z L. N. Ročenka Dobročinného komitétu v Brně, roč. 50, 1933). Jednotlivé fejetony byly pak vydány příležitostně v různých janáčkovských publikacích a staly se zdrojem citací zajímavých Janáčkových postřehů.